

Mgr. Ondřej Hojda, Univerzita Karlova

Univerzita Karlova | Charles University

Filozofická fakulta | Faculty of Arts

Ústav pro dějiny umění | Institute of Art History

Dějiny výtvarného umění | History of Art

Autorferát (teze) disertační práce

Ondřej Hojda

JAPAN AND MODERN ARCHITECTURE 1945–1970

Discourse in the mid-20th-century Europe

JAPONSKO A MODERNÍ ARCHITEKTURA

1945–1970

Diskurs v Evropě poloviny 20. století

2018

vedoucí práce | supervisor
Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Výchozí myšlenky

Vztah mezi moderní architekturou 20. století a japonskou tradicí je překvapivě málo probádané téma, které je výzvou jak po historické, tak po teoretické stránce.

Japonismus určitě není neznámý fenomén: inspirace japonským výtvarným uměním v evropském malířství a dekorativních uměních od poloviny 19. století je oblíbenou kapitolou uměleckohistorických přehledů. Nápadnou podobnost mezi vlastními snahami a japonskou stavební tradicí si ale začali všimnout i architekti modernismu, kteří si k dekorativismu a předchozímu století vůbec pěstovali značný odstup. Jak je to možné a co je tak zaujalo? Pokud zjednodušíme východiska architektonické moderny na známých „pět bodů“, jak je počátkem dvacátých let formuloval Le Corbusier v časopisu *L'Esprit nouveau* – dům na pilotách, volný půdorys, volná fasáda, pásová okna, střešní zahrada – je opravdu při pohledu na tradiční japonský dům¹ patrná podobnost. Dřevěné pilíře nesou hmotnost celé konstrukce domu, a půdorys je volný, většinou asymetrický. Požadavek na volně komponovanou fasádu a průběžné okenní otvory je také naplněn více než vrchovatě: vnější strana domu je v Japonsku tak flexibilní, že o „fasádě“ ani nelze mluvit, respektive tvoří ji posuvné a vyjímatelné panely, které mohou dům otevřít téměř po celé jeho šířce. Střešní zahrada zde sice není – japonské střechy jsou objemné a rozhodně ne ploché –, nicméně alespoň malá zahrada je v japonském domě přítomna vždy, a to v jeho bezprostřední blízkosti. Další velký cíl modernistů, prefabrikace, našel svůj protějšek v japonském sestavování domů z předem zhotovených a zvláště prodávaných komponentů: Nejznámější případ jsou rohože *tatami*, které pokrývají podlahu a jsou i jednotkou plošné míry. Japonský dům pak modernismus připomínal i esteticky: pravoúhlý rastr vertikál a horizontál, minimum dekoru, málo nábytku, flexibilní užití místností. Podobně jako modernistický interiér, japonský dům částečně přiznává konstrukční prvky, materiály jsou použité v neupravené podobě, lze tu vidět sklon k jednoduchosti a oprostěnosti.

Kde, kdy a jak se ale taková podobnost vzala, a jak ji vůbec můžeme uchopit popsat? Žádný popis, ani srovnání, jaké jsme právě uvedli, samozřejmě není neutrální. Historicky ale vztah západní moderny a Japonska dokládá už množství obdobných pozorování, které se v architektonické rozpravě objevují zhruba po roce 1930, ve větším množství pak po druhé světové válce. Vzhledem k tomu, jak často se na japonskou kulturu a tamní stavební umění odkazovalo a stále odkazuje, je překvapivé, jak málo seriózního výzkumu se na tento problém soustředilo.

Svůj výzkum jsem zaměřil na recepci Japonska v Evropě, a na období 1945–1970, kdy kulminoval jak architektonický modernismus, tak zájem moderních architektů o japonskou tradici. Propojující se svět a proměna samotného Japonska tehdy zásadně změnila a prohloubily recepci tamní kultury povědomí i o jeho architektuře. V první řadě tedy jde o studium obrazů, představ,

---

¹ „Tradiční japonský dům“ je zastřešující výraz, vychází ale z výrazně unifikovaného postupu a stylu stavění tak, jak se v Japonsku ustavil v období Edo (1603–1868) na základě předávaných zkušeností a úředních nařízení.

a idejí spojovaných s Japonskem v západním, především evropském architektonickém diskursu, jejich analýzu a kritické zhodnocení. Teprve až když porozumíme tomu, jak se tyto myšlenky utvářely, můžeme dát průchod našemu umělecko-historickému nutkání a hledat, jak se konkrétně takové ideje projeví v tvorbě jednotlivých tvůrců.

Základní otázky

Vycházíme tedy ze zajímavého paradoxu. Jak je možné, že evropský modernismus, který stavěl na odmítnutí historických vzorů, mohl spatřovat svůj předobraz, paralelu k vlastním snahám, nebo dokonce vzor v kultuře starší, preindustriální, a kulturně vzdálené?

Nabízí se několik hypotéz, které náš výzkum může prověřit:

- Japonsko bylo předmětem „záměrně mylného výkladu“ nebo zdrojem „kreativního nedorozumění“
- Modernisté našli v Japonsku cosi jako svou „protetickou historii“ poté, co odmítli vlastní tradici, ale zároveň měli silnou potřebu hledat vzory jinde.
- Japonsko se pro moderní architekturu stalo katalyzátorem myšlenkového vývoje. (Re-)interpretace japonské tradice pomohla modernistům lépe uvědomit si vlastní východiska, pochopit vlastní limity, ale i naznačit cesty k jejich překonání.

Téma samotné si žádá zvýšenou pozornost k metodě a k jazyku: Otázka je už to, jak přistoupit ke vztahu dvou fenoménů, který zjevně není kauzální a zároveň byl v dané době velmi dynamický. Obě strany tohoto vztahu – Japonsko a Evropa – se během sledované doby výrazně proměňovaly. Pojem „vlivu“ už přesvědčivě dekonstruoval Michael Baxandall², a celé téma je zajímavou příležitostí promyslet předpoklady našeho vlastního přístupu.

Analýza architektonických médií

Chceme-li pochopit, jak se architektonické ideje formovaly, není to možné bez kritického zkoumání konkrétních způsobů, jak se informace a představy šířily. Architekti sami vedle vlastních cest do Japonska čerpali hlavně z knih, článků a dalších médií. Těch bylo stále více: Po druhé světové válce počet publikací o japonské architektuře stále rostl, přestože informace i obrazový materiál se často přebíraly. Po prozkoumání široké škály publikací vydaných v různých západních jazycích jsem se proto zaměřil na takové architektonické časopisy a klíčové publikace, které byly velmi vlivné, anebo nějak změnily přístup k tématu. Mluvíme zde o

---

² Michael Baxandall: *Patterns of Intention*, 1985, 58-59.

„obrazu“ jako o souboru představ, ale tématem tu je jak text, tak vizuální reprezentace architektury, zejména fotografie.

Dva autoři-architekti třicátých let předjali a částečně předurčili způsob, jakým se o Japonsku uvažovalo: japonský architekt Tetsurō Yoshida a jeho v Německu vydaná kniha *Das japanische Wohnhaus* (1935), a německý architekt Bruno Taut, který v letech 1933–36 pobýval v Japonsku: oba začali japonskou tradici vykládat z perspektivy architektonického modernismu. Po roce 1945 nás jsou našimi hlavními zdroji někdejší Le Corbusierova spolupracovnice Charlotte Perriandová, Walter Gropius, jenž navštívil Japonsko v roce 1954 a celá řada mladších autorů, kteří o Japonsku psali od padesátých let Švýcar Werner Blaser, , nebo Heinrich Engel, jenž ve svém díle *The Japanese House. A Tradition for Contemporary Architecture* (1964), přišel jednak s nevídaně podrobnou dokumentací japonského obytného domu, jednak s ambicí přehodnotit jeho dosavadní modernistické výklady. Dynamičtější architektonickým médiem byly časopisy, jejichž analýza umožňuje lépe sledovat měnící se proměňující se obraz Japonska v průběhu jednotlivých let: Zvláště dobře se to daří ukázat u britského časopisu *Architectural Design, Werk*, i dalších (francouzský *L'architecture d'aujourd'hui*, norský *Byggekunst*, italská *Casabella*). Ukazuje se tak například, že okolo roku 1960 se pozornost rychle obrací od hledání předobrazů moderny v japonské historické tradici směrem k rychlé proměně země, a k tamní současné architektuře. K měnícímu se obrazu přispěli také sami japonští architekti aktivní interpretací vlastní kultury, cílenou na západní publikum: časopis *Shinkenchiku* vycházel od roku 1956 v anglické mutaci jako *Japan Architect*; přední modernista Kenzō Tange koncipoval knihy o historických stavbách, které tradici interpretovaly modernistickými očima.

Klíčová témata

Dějiny vývoje obrazu Japonska evropské architektuře ve 40. až 60. letech tvoří hlavní část mé práce. Po podrobném zmapování pramenů hlavní témata asociovaná s Japonskem pojmenovat. Vývoj Japonská architektura byla vnímána jako unikátní, ale její význam pro současnou architekturu nakonec většina autorů spatřovala spíše v rovině principů než v oblasti forem. Některé výrazy se v této debatě nápadně často opakují a provokují k hlubšímu prozkoumání. V duchu přístupu Adriana Fortyho v jeho knize *Words and Buildings*³ věnuji samostatné studie následujícím pojmům: Standardizace, prostor, příroda, materiál. V každé z nich dokumentuji, co západní interpreti s konkrétním pojmem spojovali v japonské tradici, a jak se téma vztahovalo k dobové architektonické debatě. Samostatnou rozsáhlejší studii nakonec věnuji pojmu prostoru, který je z nich nejkomplexnější a zároveň se týká všech předchozích.

Nejde tu jen o to přidat další zajímavou linii do příběhu architektonického modernismu. Můžeme se tu dovědět něco podstatného o tom, jak se západní architektonické myšlení spoluutvářel „obraz jiného“, až se stal jeho součástí, a tak osvětlit některými jevy, s nimiž se v architektuře setkáváme dodnes.

---

³ Adrian Forty, *Words and Buildings*, London, 2000.

VÝBĚR BIBLIOGRAFIE OD 2011

KONFERENČNÍ PŘÍSPĚVKY

CONFERENCE PAPERS

2015 Architektura bez dějin? Christian Norberg-Schulz a fenomenologie architektury. příspěvek na V. Sjezdu historiků umění, Olomouc, 16 – 18 září 2015.

– Architecture Without History? ? Christian Norberg-Schulz and the phenomenology of architecture. 5th Art Historian's Congress, Olomouc, 16 – 18 September 2015.

2014 Christian Norberg-Schulz and the Fabric of Place. Paper at Ort und Ortsbezug – Place and Site-Response International Symposium, Munich University of Applied Sciences, Mnichov, Německo, 20 – 23 November 2014.

2012 Interpretace vily Kacura, Doktorandská konference, Ústav dějin umění Praha, 28. května 2012.

– Interpretations of the Katsura villa. Doctoral students' Conference, Institute of Art History, Prague, 28 May 2012

ČLÁNKY A RECENZE

ARTICLES AND REVIEWS

2018

- OBRAZ JAPONSKÉ ARCHITEKTURY V EVROPĚ, 1945–1970 (představení tezí výzkumu podpořeného stipendiem Alfreda Badera) Bulletin Uměleckohistorické společnosti, 1/2018 (v tisku)

2017

- Therese O'Malley – Joachim Wolschke-Bulmahn (eds), Modernism and Landscape Architecture, 1890–1940 (English review) in: Umění/Art LXV (2017), č. 1. , p. 555-557.
- Era21: Podoby kritiky: kurátor čísla. Autorské příspěvky v čísle:
- Krize kritiky a kritika krize, s. 20-22.

- „Zajímá mě kritika vznikající na okraji“. Rozhovor Ondřeje Hojdy s Davidem Crowleym, s. 42-43.
- Era21 Architecture Magazine, 01 2017: Podoby kritiky („Forms of Criticism“). Issue curator and contributor. Texts: Krize kritiky a kritika krize (Crisis of criticism and the criticism of crisis), pp. 20-22., Interview with David Crowley, pp. 42-43.
- Moskevské sny v Londýně (review of Imagine Moscow Exhibition in Design Museum, London), *Art&Antiques* 5 2017, s. 80-82.
- Staronová Postupim (on the rebuilding of the Barberini museum, Potsdam), Postupim), in: *Art&Antiques* 3 2017, s. 78-80.
- Kimberly Elman Zarecor, Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1945–1960 (review of the Czech edition of Manufacturing Socialist Modernity), in: *Pražský sborník historický*,

2016

- XV. mezinárodní výstava architektury v Benátkách 2016
- Reporting from the Front, Archiweb, publikováno 20. 6. 2016
<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=19700&type=2>
- XV. mezinárodní výstava architektury v Benátkách - národní pavilony, Archiweb, publikováno 20. 6. <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=19741&type=6>

2014

- Vstřebávání modernosti – kritika Bienále architektury 2014 v Benátkách, *Art&Antiques* 7/8 2014, s. 36-41.
- Moderní Architekt a lesní muž – recenze Dita Dvořáková – Ladislav Žák *Art&Antiques* 5 2014, s. 56-60.

2013

- Otazníky na Pragerem (recenze výstavy), *Dějiny a současnost*, listopad 2013, s. 31-32.
- Norská architektura, *Art&Antiques* 5 2013, s. 50-52.
- Staveniště Severu, *Art&Antiques* 5 2013, s. 4.
- Knihovna ve Vennesla, *Architural* 9/2013.
- Vyhlídka Gudbrandsjuvet, *Architural* 10/2013.

2012

- Terunobu Fujimori (Villa Stuck, Mnichov; recenze výstavy), *ERA 21* 5/2012.
- Sou Fujimoto, *Art&Antiques* 9/2012, s. 42-50.

- Harry Francis Mallgrave, *The Architect's Brain* (recenze), *Umění LX* (2012), č. 1, p. 77-80.
- Tomáš Valena, Tom Avermaete, Georg Vrachliotis (eds.), *Structuralism Reloaded* (recenze), *Umění LX* (2012), č. 3/4, s. 321-323.
- Dějiny architektonické současnosti (recenze Petr Kratochvíl, *Současná česká architektura*), *Art&Antiques 3* 2012, s. 54-55.
- Japonský domov a dům (recenze Edward S. Morse, *Japonské domy a vše, co k nim patří*), *Art&Antiques 7/8* 2012, s. 72-73.

2011

- Koolhaas *Houselife*, *Art & Antiques 12+1/2011*; p. 80-81. (recenze filmu)
- *Od židlí k ledovcům*, *Art & Antiques 7-8/2011* (Charlotte Perriand – *de la photographie au design. 7. 4. – 18.9. 2011, Paris, Petit Palais*) (recenze výstavy)
- Jacques Lucan, *Composition, non-composition*, (recenze) *Umění/Art LIX 3-4 2011*, p. 315-317.